

Filosofie a experiment / Filosofie jako experimentální disciplína

Filosofie je v pravém slova smyslu experimentální disciplína, jejímž hlavním „nástrojem“ je – pochopitelně jen v rukou náležitě vzdělaných, ale také originálních myslitelů – metoda „trial and error“, zkouška a omyl. Něco zkoušet znamená něco udělat, něco podniknout. Filosofické podnikání má zcela zvláštní povahu, která však – vezmeme-li v úvahu onen zmíněný experimentální charakter filosofie – vlastně vůbec nevybočuje z toho, co známe ve vědách. Experiment ve vědách znamená dvojí: na jedné straně uděláme naprosto přesně, vědomě a programově něco tak, abychom na nic nezapomněli, všechno měli pod kontrolou a naprosto přesně věděli, co jsme to vlastně udělali (např. už jen proto, abychom to mohli zase tak naprosto přesně zopakovat). Ovšem kdybychom stejně přesně už napřed věděli, jak pokus dopadne, nemuseli bychom jej dělat. To znamená, že součástí experimentu je vždycky také něco, co neznáme, o čem nevíme, k čemu povede a jak všechno dopadne.

Experimentujeme proto, abychom se právě něco, co nevíme, teprve dozvěděli. Celá naše experimentální práce je zaměřena k něčemu, co tu ještě (pro nás) není, o čem nevíme a co neznáme. Chceme naprosto přesně vědět, co jsme udělali (a také to musíme přesně vypsát, abychom to jednak mohli sami použít, až to budeme dělat podruhé, ale také abychom umožnili jiným vědcům, aby to udělali stejně jako my a mohli posoudit, zda naše výsledky jsou nebo nejsou správné a platné). Experiment tedy neznamena „zkoušku nazdařbůh“, ale jde o zcela promyšlený postup. Filosofové si v poslední době osvojili jakousi problematickou praxi, že pracují s náznaky a odkazy tam, kde mají přesně argumentovat, čímž nepochybně – ať už záměrně nebo bez úmyslu – ztěžují kontrolu přinejmenším ze strany více méně vzdělané veřejnosti, ne-li dokonce i ze strany svých kolegů. Poukazy na širší kontexty zajisté nemohou být prováděny jinak než právě náznakem, ale to nesmí platit o ústředním tématu práce. V matematice je jednou provedený důkaz nadále neproměnný a otázkou je pouze to, zda ho v dané situaci může být legitimně a věcně zdůvodněně použito nebo nikoli. Ve filosofie je tomu naprosto jinak: zdánlivě týž argument může být v kontextu jedné filosofické cesty platný, zatímco v jiném kontextu platnost ztrácí. Ve filosofii je situace odlišná v tom směru, že tzv. invarianty nejsou a nemohou být nikdy součástí filosofické cesty. Jiná je věc tam, kde jde o tzv. výsledky. Koneckonců každé myšlení – a tedy také myšlení filosofické – je myšlením o něčem, myšlením „něčeho“. A toto „něco“ je buď filosofickou konstrukcí – a pak je možné, že má svou platnost a váhu jen v rámci příslušné filosofie -, anebo je to „něco“, k čemu se může anebo dokonce musí vztáhnout každý filosof, který je toho jména hoden. Pak už zajisté nemůže jít o filosofickou konstrukci ani o výmysl, nýbrž o „skutečnost“. Velmi ovšem bude záležet na našem chápání toho, co to znamená „skutečnost“.

(Písek, 980804-1.)